

Romeriksåsen - Hadelandsåsen - Nannestad

Harestulia – der det foregikk

Harestulia er trolig det området i marka hvor det foregikk mest under krigen:

- Her kjempet norske styrker tappert under felttoget våren 1940.
- Fra Rudsetra sendte Einar Hagness og hans gode hjelpere på radiostasjonen BETA.
- Gården Monsrud var en tid base for en annen Secret-Service-stasjon, GULLFAX.
- Ved Paradiskollen og Vringen mottok BETA-karene slipp.
- Langpiperen og Stormyra var droppeplass for Milorg D 13 og Oslogjengen.

Disse aktivitetene foregikk alle sammen innenfor et område på ti kvadratkilometer – og familien Monsrud var innblandet i samtlige. Ved krigsutbruddet i 1940 besto familien av foreldrene Bertha og Jørgen og syv barn: Åge var eldst med sine 21, etterfulgt av Rolf (19), Josef (17), Magda(15), Karl(13), Trond(11) og yngstemann Bjarne på 8 år. Kulesprøyten fra kamphandlingene under felttoget gjorde at familien måtte flytte fra gården opp til Rudsetra for noen dager.

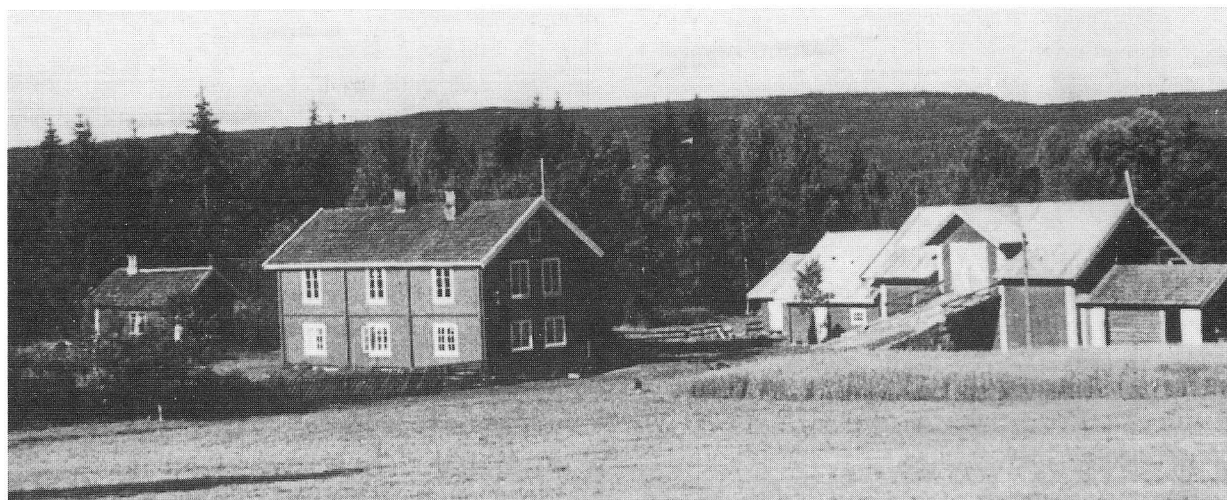
For radiofolkene på SIS-stasjonene BETA og GULLFAX var Monsrud-familien både gode hjelpere og en slags sikkerhetsvakt. Heldigvis fantes det ikke én nazist på hele Harestua under krigen. Men radiobølgene fra BETA og GULLFAX fanget

tyskerne opp med sine peilestasjoner. Peileflyet «Storken», som nesten kunne stå stille i luften, var stadig vekk på vingene.

Under sending satt Rolf Monsrud ofte vakt nede ved hovedveien. En dag fikk han beskjed fra en kamerat på Stryken om at en mystisk varebil uten generator hadde satt av to «turister» med store sekker. Rolf varslet BETA-karene som fikk gjemt unna sakene sine. Ved sjekking av bilnummeret kom det for dagen at bilen tilhørte okkupantene.

En høstdag i 1943 foretok en tyskertropp razzia på Rudsetra. De brøyt seg inn i hytta og romsterte verre, men fant ikke noe mistenkelig. På kjøkkenet sto det igjen 25-30 brukte kaffekopper etter «gjestene», og all kaffesurrogaten var borte, likeledes to gamle merskumspiper og et luftgevær. I hytteealbumet var det skåret ut to bilder av Rudsetergutta.

Tilbaketuren la tyskerne om Monsrud, der folket hadde gått til ro for kvelden. Mor Bertha forsøkte å stenge trappa til annen etasje, der guttene lå, men ble bryskt feid unna. Unggutten Trond fikk raskt puttet to rifler under seg i senga og lot som han sov. Josef hadde ikke fått seg legitimasjonskort etter oppholdet på Møllergata 19 og Grini et drøyt halvår før. På spørsmål om legitimasjon svarte eldstegutten Åge at det ligger i jakkelomma. Josef fikk tak i kortet, og det ble godtatt som hans.

Gården Monsrud var base for mangt og mye under krigen.

På elgjakt med Luftwaffe

Høsten etter fikk Josef æren av å være kjentmann for en tysk oberst i «Luftwaffe» som ville jakte elg i Harestulia. Josef hadde god kontakt med milorgkarene til våpenstaben som venta slipp på Stormyra. Josef holdt obersten godt unna milorgjegerens enemerker. For sikkerhets skyld satte de opp plakater rundt leiren: «Achtung Partisangefahr!» Milorggutta spurte Josef om hvordan det ville gå om de kom med sine våpen og møtte obersten. «Det går nok bra», svarte Josef, «for jeg har begge geværene.»

En dag støtte jaktfølget på Gustav Huseby fra slippgjengen til område 13130. Han var på tur inn til områdets slipplass ved Snellingen, gjenfortalt i boka *Milorg 13130*:

Den ene tyskeren, en løytnant, syntes tydelig at Huseby var svært militært antrukket med finske langstøvler og engelske bukser. Løytnanten forlangte å få vite hvor han skulle hen. Huseby spilte tulling og lot som han hverken kunne snakke eller forstå et ord tysk. Nordmannen gikk imellom som tolk og skjønnte av Husebys babbel at han hadde noen dager fri fra fabrikk og hadde fått lov å ligge på allmenningshytta på Snellingen. Tyskeren insisterte på å få se nøkkelen, men ga seg da kjentmannen forklarte at norske allmenningshytter aldri er låst. Tyskeren forlangte at Huseby skulle vise hva han hadde i ryggsekken. Han bablet i vei og trikset og mikset slik at de kompromitterende slippblussene ble liggende på bunnen hele tiden. Til slutt gadd ikke tyskeren mer, og Huseby snublet videre mot Snellingen under latter fra «herrefolket».

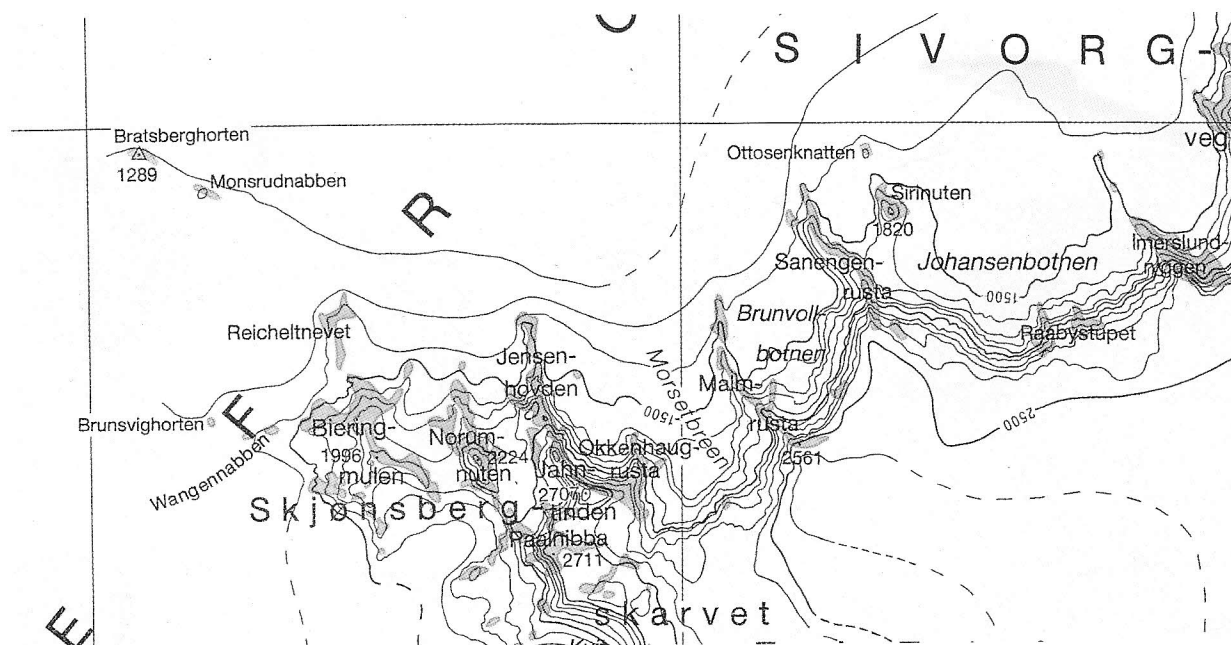
Bikkja til Josef, Max, var en overmåte god elghund. Obersten ville gjerne overta Max for 200 kroner og ei flaske snaps. Jørgen Monsrud, far til Josef, sa «nei, da slår jeg heller i hjel' a!» Men Josef visste råd, dro til Mago i Nordmarka og henta ei bikkje der som så helt lik ut, men som var totalt ubruklig som jakthund. Obersten fikk bikkja – og Jørgen Monsrud sine 200 kroner tilsendt i posten.

Høy kilopris

Josef Monsrud var med i Osvaldgruppa til Asbjørn Sunde. Han skaffet to av gruppas medlemmer, Petter Bruun og Finn Eriksen, dekning etter aksjonen mot Statspolitiets hovedkvarter høsten -42. Sunde og Bruun var da etterlyst med en tipsbelønning på 100 000 kroner, nærmere to millioner i dagens penger.

Karene kunne ikke innløsjes på Monsrud. Josef tok dem med til Rudsetra, der han visste at Einar Hagness holdt til med stasjonen BETA. Hagness ankom like etterpå, men satte ikke videre pris på besøket av de ubudne gjestene.

En kveld var Josef sammen med Bruun og Eriksen nede på Harestua kafé og bestilte landsøl i luka. Der hang plakaten med etterlysningen. Petter Bruun, som var lett av vekt, plystret som han pleide, satte seg ved bordet og sa lavt: «Fy faan for en kilopris!»

Monsrudnabben er med på kartet til Norsk Polarinstittutt over Maudheimvidda i Antarktis.

Hard medfart

Tøffeste krigsopplevelsen for unggutten Josef var da han ble arrestert i Hemsedal senhøsten -42 som vaktmann for kommunistlederen Peder Furubotn og hans folk. Hemsedølen Tor Bråten ble skutt på ei bru over Hemsila og kasta i elva. Kameraten Finn Eriksen døde senere på Ullevål sykehus.

Tyveåringen Josef satt på Grini og Møllergata 19, begge steder på enecelle. Han fikk smake Gestapos utsøkte torturmetoder og gikk ned i vekt fra 72 til 47 kilo på fire måneder. Tyskerne visste han hadde vært med på aksjonene mot Oslo Østbanestasjon under Statsakten på Akershus 1. februar 1942, da Quisling ble innsatt som ministerpresident av Terboven – og mot Stapos hovedkvarter i Henrik Ibsens gate 21. august samme år.

Josef visste hva han hadde i vente og fikk flere hint om at «i morra er det din tur». Kommunistene var tyskeres verste fiender – «diese kommunistische Schweinehunde!»

Det tyske ekteparet Döbler hadde hytte vest for Harestuvannet og kjente godt en onkel av Josef fra før krigen. I Oslo drev ekteparet en tysk restaurant. Via fru Döblers gode kontakter kom ei pakke fra Monsrud med mye godt i fram til Josef på cella på Møllergata 19, julekvelden 1942.

På et ball litt senere danset fru Döbler med en av de høyere tyske offiserene som var til stede. Offiseren fikk høre at hun fylte år samme dag og ba henne fremsette sitt høyeste ønske. Hun ønsket seg da unggutten Josef frigitt. Offiserens ære tilsa at han innfridde ønsket – og Josef slapp fri.

Aldri nei

Familien på Monsrud, Josef, foreldrene og søsknene hans, sa aldri nei, de gjorde bare det de ble bedt om. Familien var fullt ut klar over hvilken risiko de løp. Bistand og hjelp til radiostasjoner og våpenslipp ville ført til dødsstraff for flere av familiens medlemmer. To av brødrene, Rolf og Karl, var funksjonshemmet og uten mulighet til å komme seg unna. Om kveldene satt Rolf ofte sammen med BETA-lederen Einar Hagness i stua på Monsrud og kodet telegrammer.

I lang ettertid kan vi vanskelig forstå hvilket nervepress familien levde under gjennom dager, uker, måneder og år. Krigsmedaljer har familien Monsrud fått lite av, men familien er hedret for sin krigsinnsats på Norsk Polarinstituttets kartblad over Dronning Maud Land i Antarktis. Kart-

bladene Heimefrontfjella nord og syd inneholder mange kjente navn fra motstandskampen. Her finner vi også navnet Monsrudnabben – til minne om den innsats familien på Monsrudgården i Harestulia gjorde under krigen.

Kampskolen på Hadelandsåsen

I midten av mars 1945 gikk to unge skiløpere av toget på Harestua stasjon. Den ene var Finn Ramsøy, leder av våpenstabens spesialtropp; den andre Erling Welle-Strand, en av fallskjermjegerne som spesialtroppen tok imot ved Stormyra lille nyttårsaften.

De spente på seg skiene, hilste innom på Monsrud og overnattet på Rudsetra, der de hadde feiret nyttår sammen drøye to måneder før. Oppdraget deres var å finne et passende tilholdssted for milorgdistrikt 13s kampskole.

Welle-Strand var utpekt som «Besk. 13000» som leder av D 13s beskyttelsesgruppe. I krigens slutfase innså lederne av både hjemme- og utefronten at viktige tekniske installasjoner måtte beskyttes mot tyske ødeleggelser. På kontinentet gjorde tyskerne alt de kunne for å lamme samfunnsmaskineriet før de trakk seg tilbake. Sannsynligheten talte for at de ville gjøre det samme i Norge, dersom «Festung Norwegen» skulle bestå til siste mann.

Havneanleggene og kraftforsyningen hadde høyest prioritet. Stopp i kraftforsyningen ville lamme industri, jernbaner og telekommunikasjoner. Et milorgdirektiv fra høsten -44 fremholdt kontrasabotasje som Milorgs viktigste oppgave i krigens slutfase. Det var viktig og nødvendig med et nært samarbeid med ledelsen i Milorgs aksjonsgruppe. Leder der da, med betegnelsen «Aks. 13000», var Knut Egil Nordahl, kalt «Obersten» – også han en av de fem UK-karene som spesialtroppen mottok 30. desember 1944.

Foscottplanen

Da Welle-Strand landet ved Stormyra, hadde han med seg «Foscottplanen» fra Forsvarets Overkommando i London. Planen trakk opp hovedlinjene i arbeidet med å beskytte samfunnsviktige mål i Oslo-området. Etter ankomsten til Norge hadde han sikret seg nøkkelpersoner på transformatorstasjonene Smestad, Tøyen, Ullevål og Tors-

hov, NSB-trafoene på Alnabru og i Asker, telegrafbygningen i Oslo sentrum og Tryvann Radio. Tidlig forsto Welle-Strand, med dekknavnet «David», at stasjonene og andre mål måtte forsvares med makt om nødvendig. Hvert mål fikk sin målgruppe, som var fra en tropp på 25-30 mann, opp til en milorggruppe på rundt 100. I alt besto styrken av ca. 600 mann. Oppgaven fikk prioritet både med hensyn til personell og militært utstyr.

Målgruppene fikk opplæring i de fleste militære ferdigheter, men manglet én vesentlig ting: realistiske øvelser i skarpskyting og sprengning. Dette måtte skje utenom allfarvei. Skogområdene nærmest byen var uaktuelle, der ville slike virksomheter røpe seg selv ganske snart.

Nordover

Ved avmarsjen fra Rudsetra forsto Erling Welle-Strand og Finn Ramsøy at de måtte lenger av gårde og satte nesa nordover. De gikk først opp Harestulia og forbi droppeplassen ved Stormyra, så videre mot Snellingen langs fylkesgrensa mellom Akershus og Oppland. Det var fristende å slå seg til på Snellingen, men de fortsatte nordover, sto ned brattlia til Leirsjøen og fant seg natteløsjer der i ei tømmerkoie som sto «nesten åpen». To tømmerhoggere kom like etterpå. De mislikte besøket av ungdommene, som fortalte troskyldigst at de bare hadde noen fridager og hadde tatt seg en skitur.

Neste dag gikk ferden videre nordover til setergrenda Svartåsen. Her var det flusst med seterhus, og så langt fra folk som det var mulig å komme på disse kanter, omtrent midtveis mellom Lunner på Hadeland og Rustadgrenda vest for Hurdalsjøen. Svartåsen var stedet!

De dro tilbake til Oslo og fikk planene godkjent av ledelsen i D 13, til tross for at Hadelandsåsen lå i grenseland mellom milorgdistriktene 12 og 14.2. Verste jobben var transporten av våpen, ammunisjon og sprengstoff til i alt tre planlagte kurs. Våpenstaben løste oppgaven på en utmerket måte. Den tunge frakten foregikk med D 13s kamuflerte knottlastebil som gikk på bensin.

Til manges forbauselse greide lastebilen brattbakkene fra Lunner opp til saga ved Skjerva. Siste mila måtte det tunge og verdifulle utstyret bæres. I flere vendinger, med 30-40 kilo på ryggen, gikk ferden over vannene Skjerva, Grøa og Skyten – og opp til Svartåsen som ligger nesten 600 meter over

havet. Et slit for de utvalgte, som var folk fra våpenstabens spesialtropp, forsterket med folk fra avsnitt 13200.

Svartåsen

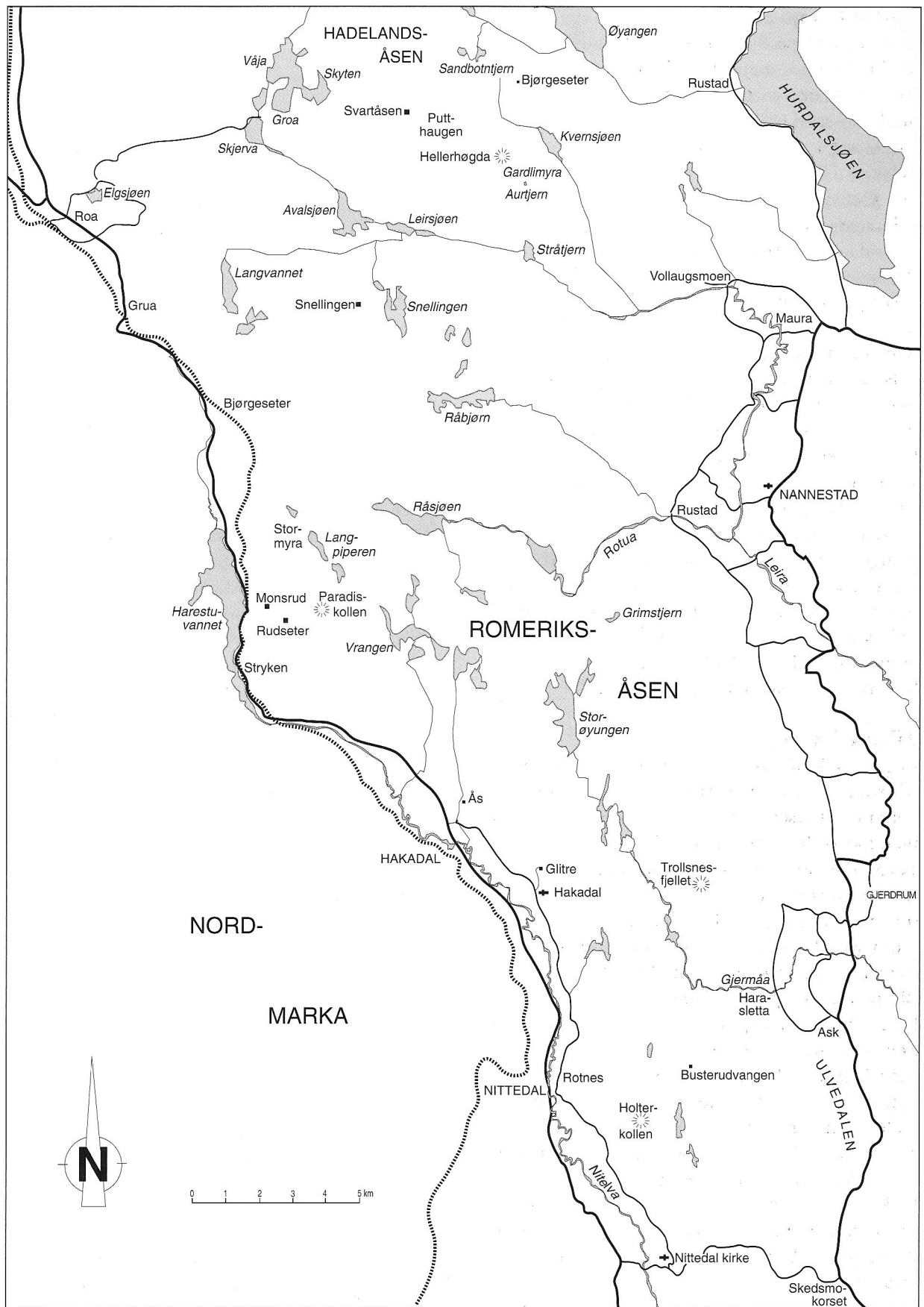
Deltakerne til det første kurset var inndelt i fire grupper, som skulle ta seg inn til Svartåsen ved hjelp av kart og kompass, uavhengig av hverandre og etter hver sin rute. Den første gruppa ankom tidlig på ettermiddagen, den fjerde og siste langt på natt. Alle bar med seg egen mat og drikke for fire-fem dager, klesskift og sovepose.

Dagen etter startet skytetreningen. Jegerne fikk prøve seg med stengun, brengun og Lee-Enfieldrifle. Skarpskytingen foregikk ved Sandbotnhaugene og Sandbotntjerna, fire kilometer nord-vest for Svartåsen. Skytebanen lå i skaret mellom de to høyeste toppene på Sandbotnhaugen.

Smellene kunne høres langt av lei, men retningen var vanskelig å bedømme på avstand. Mange nede i Hurdal og Nannestad trodde smellene kom fra tyske øvelser ved Gardermoen. Senere fikk Welle-Strand høre fra folk i Nannestad at de gjerne kunne skyte på hverdager, men ikke på søndager, for da holdt tyskerne fred.

Skarpskyting ved Sandbotnhaugene på Hadelandsåsen, nokså midt mellom Lunner og Hurdalsjøen.

Gatekamp på setra

På den nedlagte Bjørgesetra, to-tre kilometer sydøst for Sandbotnhaugene, fikk jegerne prøve seg på «gatekamp» med sprengning av bygninger og nærkamp med fienden. Welle-Strand hadde spesialisert seg i dette faget i England, i utbombede deler av London. Ved oppdrag mot mål i Oslo-området kunne treningen komme til god nytte.

Ei snau uke varte kampskolene. Alle dro derfra en god erfaring rikere – og med større tro på egne ferdigheter i en gitt situasjon.

Gruppene var ubevæpnet ved avmarsjen som foregikk etter de samme rutene som ved innmarsjen. En av gruppene skulle ta seg ned til Hurdalsjøen, men ble i nærheten av Øyangen holdt opp av en bevæpnet, sivilkledd styrke som ble tatt for å være hirdfolk og tyskere. Men karene fra kampskolene ble sluppet fri ganske raskt. Mest sannsynlig var styrken en gjeng milorgjegere fra sitt hjemmedistrikt på Øvre Romerike.

Welle-Strand fikk melding om hendelsen. I mangel av to-veis radiosamband måtte han sende sin adjutant, Odd Ramsøy, til Oslo med beskjed om å utsette innkallingen av neste kurs. Eneste radiokontakten var «Sweet-hearten» til Welle-Strand. Med den holdt de seg godt orientert om krigens forløp på kontinentet.

Til Snellingen

Krigen gikk nå raskt mot slutten. Snellingen ble på grunn av førefallet valgt som tilholdssted for det andre kurset. 7. mai var Welle-Strand i Oslo, men fikk ordre fra distriktssjef Brinch om å dra til skogs igjen. Fra toget så han flaggene gå til topps. Kursdeltakerne på Snellingen fikk beskjed om hva som var på gang i Oslo. Midt på natta kom en motorsykel-ordonnans kjørende over stakk og stein med beskjed om at styrken skulle stille på Bjørgeseter stasjon kl. 0900. Der møtte det opp lastebiler, og pussig nok kom de i samme kortesen som noen av karene fra Katnosabasen innover til Oslo på formiddagen 8. mai.

Karene fra kampskolene inntok det nærmeste målet som var transformatoren på Tøyen. Men der var det ikke en tysker å se. Tyskerne forsøkte heller ikke å sabotere noen av de andre målene beskyttelsesgruppene skulle forsvare. Heldigvis fikk vi en kapitulasjon i fredelige former – og med det ble det heller ikke bruk for kampskolerekarenes ferdigheter.

Øvelsesleder Erling Welle-Strand hører siste nytt fra London på «sweet-hearten».

Nannestad

Ved krigsutbruddet i april 1940 lå det lagret store mengder våpen på Gardermoen. Mobilisert personell og frivillige fikk ut store mengder våpen fra arsenalene, under ledelse av lensmann Haga og befalingsmennene Ryddingstad, Hundsvadt og Pedersen. Bøndene stilte med hester; også senere NS-medlemmer var med på transporten.

Våpnene ble kjørt med bil, først til Rustadsaga, ei snau mil vest for Gardermoen, derfra nordover til Vollaugmoen, like vest for Maura. Herfra gikk nærmere 400 hestelass med våpen til Lunner på Hadeland, et par mil i luftlinje. En del våpen ble også båret på ryggen over skogen. Motstandslederen Olaf Helset uttalte senere at «forsyningene fra Nannestad betydde uendelig meget for å bremse tyskernes fremmarsj».

Starten

Løytnant og lærer Johan Ryddingstad tok initiativet til en organisert motstandsbevegelse i Nannestad. Fra starten av fikk han med seg Bjarne Sydhagen; senere ble Ryddingstad områdesjef og Sydhagen gruppesjef i Milorg 12220.

Våren -42 ble Ryddingstad arrestert som følge av en opprulling i nabobygda Nittedal, med påfølgende «besøk» på Møllergata 19 og Grini. Til tross for mange bange anelser slapp han ut fra Grini et drøyt år senere.

Arrestasjonsbølge

Oktober i 1944 er en måned mange på Øvre Romerike husker godt. Razziaen og arrestasjonsbølgen som da gikk over området, skapte frykt. Mange havnet på Grini, fangeprotokollen derfra viser 20 navn med adresse Nannestad, og med

«rassia» som arrestasjonsgrunn. Mange slapp ut ganske raskt, men flere satt inne et drøyt halvår fram til frigjøringen.

Årsaken til razziaen var et våpenlager makthaverne kom over på revefarmen på Rustadmoen, ca. tre kilometer syd-vest for Nannestad kirke. De fleste våpnene stammet fra et flyslipp 13-14. september på Gardlimyra, syd-øst for Kvernsjøen.

Gardlimyra ligger bare 15 kilometer i luftlinje fra Gardermoen, der tyskerne hadde minst 10 Messerschmitt jagerfly stående. Tomcontainerne og fallskjermene ble dumpet i Svartjern, en kilometer fra slippmyra. Våpnene ble brakt ned til Kvernsjøen, der noen karer brant trekøl. En mørk og regntung kveld ble våpnene frakta videre i kølsekker ned til revefarmen der fru Nygård tok imot de farlige sakene.

18. oktober 1944 sendte Erik Ræstad over CHIFFCHAFF, radiostasjonen til milorgdistrikt 12, dette telegrammet:

Vårt våpenlager i A 122 (distrikt 12, avsnitt 2) tatt under razzia fredag. Fra dette lager tidligere fordelt i distriktet 15 stengun, 2 brengun, 12 mills, 2 karabiner, 8 sett sabotasjemateriell for instruksjon. En mann skutt, en mann arrestert, de truede i dekning.

29. juni 1992 – nærmere femti år etter den dramatiske krigshøsten -44 – ble en minneplate avduket på Gardlimyra. De fire fra Nannestad som var med på slippet, Even og Osvald Ellingsen, Henry og Ragnar Toftner, er alle borte. Trolig var også Bertil Bøhnsmoen og Alf Elvetun fra avsnitt 12.2, samt instruktøren Henrik Marmo med dekknavnet «Gustav», med på slippet på Gardlimyra høsten 1944.

Feilslipp

Nyttårsaften 1944 tok rundt 30 slippkarer fra Oslo og Bærum toget til Nittedal. Flere av karene var dårlig utstyrt og i dårlig form; noen stilte med slålåmski og korte staver, en i jakke og hatt. En hirdkar på perrongen, oppstaset i ridebusker, brunskjorte og svart slips, skulte mistenkelig på reisefølget, men han bet på turfølgets høyrøstede snakk om utdrikningslag – og om hvem som først ville havne under bordet.

Tre-fire kjentmenn fra Nittedal førte dem over dalen ved Rotnes og opp til slipplassen ved

Områdesjef Johan Ryddingstad

Grimstjern på Romeriksåsen. Herfra var det fri sikt til Gardermoen, åtte kilometer rett østover.

Et fly passerte sydover nær ved slippmyra, men tidligere enn ventet. Det nære naboskapet til Gardermoen fikk slipplederen til å frykte at det var et tysk fly. Han unnlot derfor å gi ordre om å tenne signallyktene, noe ikke alle var enige i.

Historien forteller at det samme flyet hadde sluppet lasten sin over saga til Gjerdrum Almenning ved Harasletta, et par kilometer vest for Ask. Lys fra saga, som var i drift natt og dag, eller innflyvningslys til Gardermoen, kunne ha villedet flyveren. Deler av slippet ble reddet unna og gjemt i ei hule i Ulvedalen litt lenger syd, men mye falt også i tyskernes hender.

Asbjørn Tunold har gjenfortalt hendelsen i *Minner fra en farlig tid*:

... Et engelsk fly skulle levere våpen til Oslo avdeling av HS, og i Råsjøen var folk møtt fram for å ta imot slippet. Flyverne ble imidlertid forvirret av blink fra ei sag i Gjerdrum hvor det var nattskift. Lysflimmeret ble dessverre oppfattet som bakkesignaler, og lasten dumpet. Om morgenen fant gjerdrumsokningene containere og pakker strødd over et stort område. Det inneholdt ikke bare våpen og ammunisjon, men også skotøy og andre utstyrsvarer.

Folk samlet febrilsk opp alt de maktet. En stridslysten kar bar blant annet til skogs et hopetall av håndgranater. Men så kom fienden og strøk av gårde med resten. Bygdefolket skal forøvrig ha den ros at mye ble skjult for en lamslått Wehrmacht, for ut på kvelden kom to kaldblodige nannestadsokninger med lastebil og sikret seg dyre skatter.

Nærmere femti år senere kan det fastslås at det ventede slippet ved Grimstjern og feilslippet ved Harasletta *ikke* har noe med hverandre å gjøre. Erik Ræstad sendte 25. februar 1945 et telegram over CHIFFCHAFF om at nevnte feilslipp med 12 containere landet på Harasletta i Gjerdrum natt til 23. februar; altså nærmere to måneder etter at slippkarene forgjeves sto og ventet på myra ved Grimstjernet nyttårsaften.

Hvilket fly som slapp ved Harasletta, er ett av mange uopplarte spørsmål når det gjelder slipp over Osломarka og Østlandet forøvrig. Natta mellom 22. og 23. februar 1945 var den store slippnatta i Nordmarka og på Krokskogen, og feilslippet som dalte ned over sagbruket i Gjerdrum, kan ha hatt adresse dit – eller et annet sted.